

บทวิเคราะห์สถานการณ์การเข้าถึงบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค กลุ่มส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพ สำนักคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

ความรู้ด้านสุขภาพคืออะไร

ความรู้ด้านสุขภาพ¹ หมายถึง ระดับความสามารถที่แสดงออกมาของบุคคลในการเข้าถึง เข้าใจ ประเมิน และปรับใช้ข้อมูลความรู้และบริการสุขภาพด้านกายและจิตได้อย่างเหมาะสม

การเข้าถึงข้อมูล ความรู้และบริการสุขภาพ หมายถึง ประชาชนรู้แหล่งข้อมูล ความรู้ และ บริการสุขภาพ และสามารถค้นหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรค อาการของโรค อาการเจ็บป่วย วิธีป้องกันรักษา วิธีการส่งเสริมสุขภาพ ผลิตภัณฑ์ยาและสุขภาพ และการบริการสุขภาพ ด้วยวิธีการใด ๆ เมื่อจำเป็นได้

การเข้าใจข้อมูล ความรู้ และบริการสุขภาพ หมายถึง ประชาชนเข้าใจความหมายของ คำศัพท์ทางสุขภาพ ที่ความจากข้อมูลได้ถูกต้อง อธิบายเหตุผลความจำเป็นของการแสดงพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพและการรับบริการสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเองได้ เข้าใจขั้นตอนและปฏิบัติตามขั้นตอน การรับบริการสุขภาพได้ถูกต้อง สามารถบอกได้ว่าจะนำข้อมูลที่ได้รับไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างไร และสามารถชี้แจงหรืออธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้

การประเมินข้อมูล ความรู้ และบริการสุขภาพ หมายถึง ประชาชนบอกได้ถูกต้องว่าข้อมูล สุขภาพและความรู้ใดและจากแหล่งใดมีความน่าเชื่อถือ ถูกต้อง และเหมาะสมกับตนเอง บอกได้ว่าการบริการ สุขภาพใดที่ตนเองควรได้รับ และสามารถร่วมแลกเปลี่ยนความเห็นและตอบโต้ซักถามเรื่องสุขภาพและบริการ สุขภาพกับบุคลากรด้านสาธารณสุขและคนอื่น ๆ ได้

การปรับใช้ข้อมูล ความรู้ และบริการสุขภาพ หมายถึง ประชาชนตัดสินใจหรือร่วมตัดสินใจ บนฐานข้อมูลและความรู้ที่น่าเชื่อถือ ถูกต้อง และเพียงพอ สำหรับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อส่งเสริม สุขภาพและลดปัจจัยเสี่ยง และการเลือกรับบริการสุขภาพและผลิตภัณฑ์ยาและสุขภาพที่เหมาะสมกับตนเอง

เมื่อกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มประชาชนที่ยังเข้าไม่ถึงบริการข้างต้น เข้าถึงบริการแล้ว นั้นหมายถึง พวกเขาได้เข้าถึง เข้าใจ ประเมิน และปรับใช้ข้อมูลและบริการให้เหมาะสมกับตนเองแล้ว ซึ่งจะ ส่งผลต่อการสำรวจความรู้ด้านสุขภาพในระดับเขตสุขภาพและประเทศด้วย เนื่องจากยิ่งคนเข้าถึงบริการ มากเท่าใด ก็จะทำให้ความเห็นต่อความยาก-ง่ายต่อการเข้าถึง เข้าใจ ประเมิน และปรับใช้ได้ด้วย ซึ่งเป็นตัว สะท้อนความรู้ด้านสุขภาพ แต่หากเข้าไม่ถึงหรือไม่ได้ใช้บริการ แนวโน้มจะตอบว่าไม่เกี่ยวข้องหรือยาก มากมีสูง ซึ่งจะถูกแปลความว่า มีความรู้ด้านสุขภาพจำกัดนั่นเอง

ความรู้ด้านสุขภาพกับการเข้าถึงบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค

การศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิผลของโปรแกรมส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในกลุ่มผู้ป่วยโรค เรื้อรังและป่วยฉุกเฉินของ Tricia A. (2016)² พบว่า หากทำให้กลุ่มผู้ป่วยมีความรู้ด้านสุขภาพแล้ว ผู้ป่วย จะเข้ารับบริการสุขภาพต่อเนื่องเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับกลุ่มผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพถึง

¹ วิมล โรมา และคณะ.(2561). การสำรวจความรู้ด้านสุขภาพของประชาชนไทย อายุ 15 ปี ขึ้นไป พ.ศ. 2560. [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ 24 กรกฎาคม 2562 ที่ <https://www.hsri.or.th/researcher/research/new-release/detail/11454>

² Tricia A. Miller. Health Literacy and Adherence to Medical Treatment in Chronic and Acute Illness: A Meta-Analysis. Patient Educ Couns. 2016 July; 99(7): 1079-1086. Doi: 10.1016/j.pec.2016.01.020.

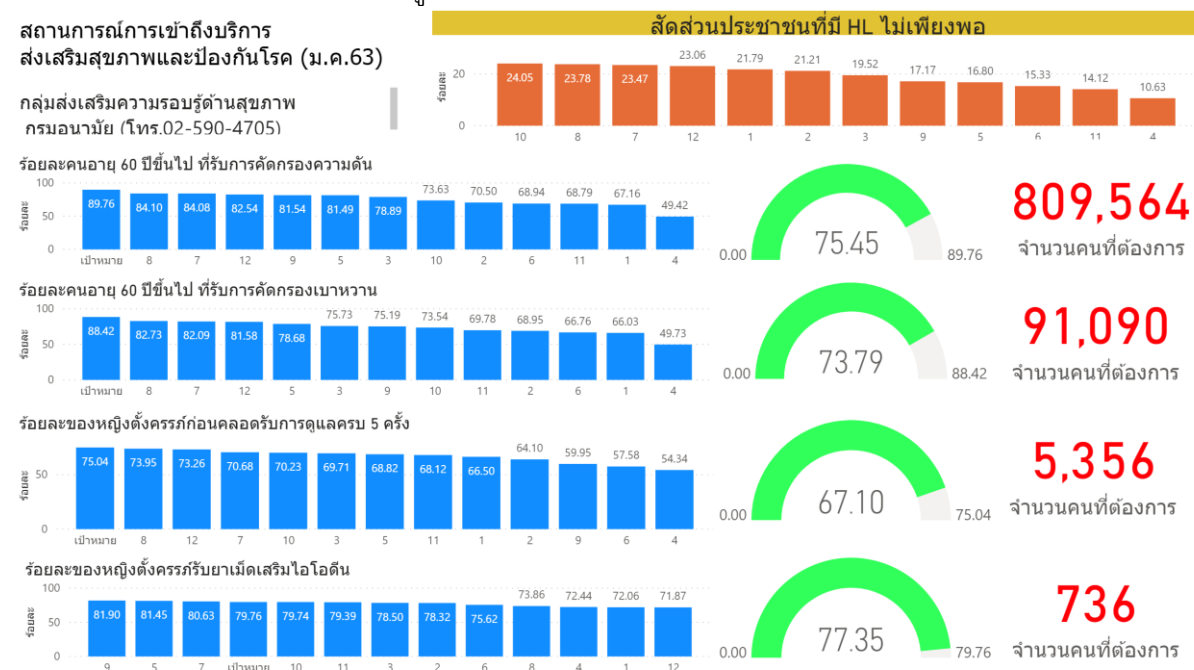
ร้อยละ 16 หรือกล่าวได้ว่า หากส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพแก่ประชาชน 10 คน จะมีประมาณ 2 คนที่จะเข้ารับบริการ เพิ่มขึ้นจากเดิม ซึ่งหากคำนวณจากจำนวนผู้ป่วยโรคเบาหวานที่ยังเข้าไม่ถึงการคัดกรองโรคเบาหวานในระบบฐานข้อมูล HDC ประมาณ 375,600 คน การส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพแก่กลุ่มผู้ป่วยนี้ จะทำให้มีผู้ป่วยโรคเบาหวานเข้ามารับบริการคัดกรองเพิ่มขึ้นถึง 60,100 คน

สถานการณ์การเข้าถึงบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค

เมื่อพิจารณาจากตัวชี้วัดย่อยเกี่ยวกับการเข้ารับบริการตรวจร่างกายเพื่อค้นหาปัญหาสุขภาพและความเสี่ยงต่อการเกิดโรค ในหมวดต่อไปนี้^{3 4} ในช่วงไตรมาสแรกของปีงบประมาณ 2563

1. การเข้าถึงบริการและการคัดกรองโรคความดันโลหิตสูง
2. การเข้าถึงบริการและการคัดกรองโรคเบาหวาน
3. ร้อยละหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการดูแลก่อนคลอด 5 ครั้ง ตามเกณฑ์คุณภาพ
4. การได้รับยาเม็ดเสริมไอโอดีน ธาตุเหล็ก และกรดโฟลิกในหญิงตั้งครรภ์

พบว่า ยังมีกลุ่มเป้าหมายจำนวนหนึ่งที่ยังเข้าไม่ถึงบริการกว่าร้อยละ 25 โดยเรื่องการเข้าถึงบริการคัดกรองความดันในกลุ่มผู้สูงอายุ มีจำนวนกว่า 809,564 คน ที่ยังเข้าไม่ถึง และผู้หญิงตั้งครรภ์กว่า 736 คนทั่วประเทศยังเข้าไม่ถึงยาเม็ดเสริมไอโอดีน (รูปภาพ 1)

รูปภาพ 1 สถานการณ์การเข้าถึงบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค

เมื่อพิจารณาการรับรู้องค์ความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อดูแลสุขภาพตนเองของประชากรกลุ่มเป้าหมาย พบว่า กว่าร้อยละ 80 (จากการสำรวจการรับรู้ 66 ข้อความสุขภาพ [Thai Health Literacy

³ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.โครงการจัดทำชุดดัชนีสุขภาพแห่งชาติ [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ 24 กรกฎาคม 2562 ที่ https://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/n_report1_9.pdf

⁴ กระทรวงสาธารณสุข.ฐานข้อมูล HDC: กลุ่มรายงานมาตรฐาน. [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ 25 กรกฎาคม 2562 ที่ https://hdcservice.moph.go.th/hdc/main/index_pk.php

66] โดยสำนักงานโครงการขับเคลื่อนกรมอนามัย 4.0 เพื่อความรอบรู้ด้านสุขภาพของประชาชน ปี 2560) รับรู้ข้อความมากกว่าครึ่ง ซึ่งสะท้อนได้ว่า กลุ่มเป้าหมายอาจทราบดีกว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรเพื่อดูแลสุขภาพของตนเอง อย่างไรก็ตาม จากการวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย ผู้ที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและเข้าถึงอินเทอร์เน็ตสามารถเป็นผู้ผลิตและเผยแพร่ข่าวสารได้ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพเกิดขึ้นทุกขณะ อย่างไรก็ตามกลับพบว่าข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่ถูกเผยแพร่สู่โลกออนไลน์จำนวนมากเข้าข่ายไม่น่าเชื่อถือและเป็นข้อมูลเท็จหรือเสี่ยงต่อสุขภาพหากนำไปใช้ดูแลตนเอง ชาวเน็ตหรือข้อมูลเท็จด้านสุขภาพได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพคนไทย เนื่องจากปัจจุบันมีความยากมากขึ้นในการแยกแยะข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือออกจากข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือ โดยเฉพาะกลุ่มประชากรที่มีข้อจำกัดในการแยกแยะข้อมูลซึ่งเพิ่มความเสี่ยงต่อการนำข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่เป็นเท็จไปใช้ดูแลตนเองและได้รับผลกระทบเชิงลบต่อทรัพย์สิน สุขภาพ และชีวิตของตนเองและครอบครัว ด้วยเหตุนี้การพัฒนากลไก เพื่อตรวจสอบ คัดกรองตอบโต้ และขจัดข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่เป็นเท็จหรือเสี่ยง จึงเป็นการแทรกแซงที่หลายประเทศนิยมนำมาใช้เพื่อปกป้องสุขภาพของประชากรในประเทศจากอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพในโลกอินเทอร์เน็ต

ข้อเสนอเพื่อเพิ่มการเข้าถึงบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค

1. นำแนวคิดความรอบรู้ด้านสุขภาพไปประยุกต์ใช้กับการบริการส่งเสริมการเข้าถึงบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค โดยกำหนดให้เป็นตัวชี้วัดหนึ่งของกระทรวงสาธารณสุขที่มุ่งเน้นไปที่การลดจำนวนประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เข้าไม่ถึงบริการ
2. ส่งเสริมและสนับสนุนการขับเคลื่อนองค์กรรอบรู้ด้านสุขภาพและการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพตามกลุ่มวัย โดยมุ่งที่การสื่อสารและปรับสภาพแวดล้อมขององค์กรให้เป็นมิตรต่อกลุ่มเป้าหมายที่มีความรอบรู้ด้านสุขภาพจำกัด
3. พัฒนากลไกอภិบาล สนับสนุน และจัดการความรู้สำหรับการขับเคลื่อนงานความรอบรู้ด้านสุขภาพตามแผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมสู่ความเป็นเลิศ พ.ศ. ๒๕๖๓ – ๒๕๖๕ ในระดับเขตสุขภาพและประเทศ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกัน เสริมพลังกัน ไม่ทับซ้อน และไม่เพิ่มภาระงานใหม่ให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ
4. พัฒนากลไกและเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญในการตอบโต้ข้อมูลและข่าวเสียงหรือเท็จด้านสุขภาพที่เผยแพร่ในอินเทอร์เน็ต